

ERDÉLYI MUZEUM.

V. ÉVFOLYAM.

(1-10 szám).

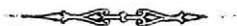
1878.

AZ ERDÉLYI MUZEUM-EGYLET MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTETTE

FINÁLY HENRIK

egyetemi tanár és egyleti titkár.

KOLOZSVÁRT,

NYOMATOTT STEIN JÁNOS M. K. EGYET. NYOMDÁSZ BETŰVEL.

1878.

FOGLALAT.

1. szám. Olvasóinkhoz. — Bányász földtani észleletek Erdély keleti részében, V. Dr. Herbich Ferencztől. — Az indulatok kifejeződése az embernél és állatoknál. Dr. Dezső Bélától. — A nők felsőbb iskolázásáról. Felméri Lajostól. — Adományjegyzék. — Hibajavítás. —

2. sz. Bányász-földtani észleletek Erdély keleti részében. Dr. Herbich Ferencztől. — Pará Brasiliában. Délamerikai kép Henry Walter Bates „Der Naturforscher am Amazonenstrom művéből. 47—60 l. Dr. Dezső Béla.

3. sz. Földtani észleletek M.-Nádas, Sárd, Gorbó, Szt.-Király és M.-N.-Zsombor vidékein. Kürthy Sándor egyet. tanársegédétől. — Pará Brasiliában. Délamerikai kép Henry Walter Bates „Der Naturforscher am Amazonenstrom“ művéből, 47—60. Dr. Dezső Bélától. — Adományjegyzék.

4. sz. Közgyűlés után. — A szabad egyetemek Franciaországban. Felméri Lajostól. — A muzeum-egylet 1878. márczius 21-kén tartott közgyűlésén előterjesztett jelentések: 1) Előki megnyitó beszéd gr. Eszterházy Kálmántól. — Titkári jelentés, Finály Henrikétől. — Adományjegyzék.

5. sz. A biharmegyei régészeti egylet tárlata. — A muzeum-egylet 1878. márczius 21-kén tartott közgyűlésén előterjesztett jelentések: 3) Pénztárnoki jelentés. — 4) Régiség- és éremtári jelentés. — 5) Könyvtári jelentés. — 6) Ásvány-földtani gyűjteményekről jelentés. — 7) Növénytani jelentés. — Adományjegyzék.

6. sz. A philosophia és a philosophiai tudományok jelene. — A muzeum-egylet 1878. márczius 21-kén tartott közgyűlésén előterjesztett jelentések: 8) Az állattan gyűjteménytáraróli jelentés. — Adományjegyzék.

7. sz. Az Archaeologia az 1878-ki párisi közkiállításon. I. — A lipcsei állattani intézet és állattani muzeum. Dr. Dezső Béla. — A philosophia és a philosophiai tudományok jelene. — Adományjegyzék.

8. sz. Az Archaeologia az 1878-ki párisi közkiállításon. II. — A philosophia és a philosophiai tudományok jelene. (Vége.) — Figyelmeztetés Dr. Czobor Béla művére. — Adományjegyzék.

9. sz. Levél Párisból. Dr. Dezső Béla. — Az Archaeologia az 1878-ki párisi közkiállításon. III. — Könyvismertetések: Gooss. C. Die röm. Lagerstadt Apulum in Dacien. — Reissenberger L. Die siebenb. Münzen des freih. Samuel v. Brukenthalschen Museums in Hermannstadt. — Hunfalvi Pál, A rumun nyelv. — Adományjegyzék.

10. sz. Olvasóinknak. — Az Archaeologia az 1878-ki párisi közkiállításon. IV. — Ásvány- és földtani közlemények Erdélyből. Dr. Koch Antal.

ERDÉLYI MUZEUM

AZ ERD. MUZEUM EGYLET IGAZG. VÁLASZTMÁNYA MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

FINÁLY HENRIK,

M. K. EGYET. TANÁR, A MUZ. EGYL. TITKÁRA, A M. TUD. AKAD. L. T.

Megjelen havonként.

Január I.

Ára évenként 1 frt 15 kr.

Tartalom: Olvasóinkhoz. — Bányász-földtani észleletek Erdély keleti részében V. Dr. Herbich Ferencztől. — Az indulatok kifejeződése az embernél és állatoknál. Dr. Dezső Bélától — A nők felsőbb iskolázásáról. Felméri Lajostól. — Adományjegyzék. — Hibaigazítás.

Ötödik évfolyamunk első számát bocsátván ma közre, tisztelettel kérjük pártolóinkat előfizetéseik megújítására a szokott módon. Négy évi működésünk felment az alól, hogy akár dicsekedéssel, akár könyörgéssel toborozzunk olvasókat. Ha ez idő szerint e lap csak olyan, a milyen az adott körülmények közt lehet, mondhatni, hogy megtette kötelességét, a mi nem ment fel az alól a kötelesség alól, hogy mind jobbra, érdekesebbé tenni igyekezzünk e szerény kiadványunkat.

Együttal figyelmeztetni bátorkodunk az érdeklődő köröket évkönyvünkre, a melynek új folyamából eddig a következők fűzetek jelentek meg:

Első kötet.

I. sz. *Ladányi Gedeon*. Észrevételek Krainer „Die ursprüngliche Staatsverfassung Ungarns stb.“ czimű munkájára. 17. l. német kivonattal. Ára 40 kr.

II. sz. *Genersich Antal*. Jelentés a kolozsvár-kocsárdi vasútvonal építésekor a munkásoknál előfordult megbetegedésekről. 36 l. ném. kiv. 8 táblával. Ára 1 frt.

III. sz. *Szamosi János*. „A classica philologia történelme hazánkban“ cz. mű előzetes ismertetése. 11. l. német kivonattal. Ára 30 kr.

IV. sz. *Z. Knöpfler Gyula*. Nehány földtani kirándulás Erdély déli határhegységébe. 9. l. német kiv. Ára 30 kr.

V. sz. *Koch Antal*. Erdély ősemlős maradványai és az ősemlőre vonatkozó leletei. 32. lap ném. kiv. Ára 45 kr.

VI. sz. *Parádi Kálmán*. Szövet és fejlődéstani adatok a

tömlőbelü örvényférgek köréből. 24 lap, ném. kiv. és 3 könyomatu táblával. Ára 80 kr.

VII. *Stern János*. Jelentés a kolozsvári m. kir. tudomány-egyetem bőr- és bujasenyvi kórodájának 187⁴/₅ tanévi működéséről. 44 lap, német kivonattal. Ára 70 kr.

Második kötet.

I. sz. *Dezső Béla*. A rovarok hátedényéről. 28 lap, ném. kiv. és 1 könyomatu rajzlappal. Ára 60 kr.

II. sz. *Tóth Mihály*. Kolozsvár környékének kőzetei és ásványai, tekintettel ipari alkalmazhatóságukra. 27 lap, ném. kiv. Ára 36 kr.

III. sz. Az „Erdélyi Muzeum-egylet“ 1877. márczius 19-én tartott évi rendes közgyűlésén előterjesztett jelentések. 28 lap. Ára 30 kr.

IV. sz. *Koch Antal* és *Dezső Béla*. Jelentés az Oncsásza csontbarlang megvizsgálásáról és öszszehasonlító tanulmány az ottan gyűjtött *Ursus spelaeus* Blumb. csontvázáról. 34 lap, ném. kiv. és 1 könyomatu rajzlappal s 2 fényképpel. Ára 1 frt. 10 kr.

V. sz. *Török Aurél*. Dolgozatok a kolozsvári tud. egyetem életszövettani intézetéből. II. Szövetalakulások a Siredon Pisiciformis sejteiben. Adat az állattani szervezet szövetfejlődés-tanához. 25 lap, ném. kiv. és 1 rézmetszetü rajztáblával. Ára 35 kr.

VI. sz. *Dadaí Jenő*. Adalékok a Rotatoriák ismeretéhez. 48 lap, ném. kiv. és 1 kömetszetü rajztáblával. Ára 40 kr.

E füzetek mind egyenként is kaphatók és megrendelhetők akár *Stein János* muz.-egyleti könyvtárus úrnál, akár egyenesen a szerkesztőnél.

Bányász-földtani észleletek Erdély keleti részében.

V.

A keresztényfalvi es rozsnyói lias-szén Brassó környékén.

Trauschenfels Emil orsz. képviselő úr felszólítván, hogy a brassóvidéki, névszerint a keresztényfalvi és rozsnyói lias-szén előjövételét földtani és bányászati tekintetben tanulmány tárgyául vegyem, több heti tartozkodás ama vidéken alkalmat nyújtott megismerkedni földtani viszonyaival, a menyuyire a terep nehézségei engedik. Az ott talált kutató munkálatok nagyon elégtelenek voltak ugyan, nem is voltak a megkívántató szakavatottsággal végre hajtva; mindazonáltal bebizonyították valamenynyi pontoni a szén ottlétét, és kétségtelessé tették,

hogy a szén itt mind nagyobb terjedelmet nyer, úgy, hogy közgazdaságilag figyelemre méltó tényezővé válhatik.

Túlhaladná e lapok nyújtotta szűk tért, ha részletes leírásába bocsátkoznám e vidék földtani viszonyainak, a mely itt a délkeleti Erdély legmagasabb havasait foglalja magába. Ezért csupán a szén előjvetelével közvetlenül kapcsolatos terep leírására szorítkozom.

Az a hegység-rész, a mely Brassótól északnyugatra az u. n. „Gespreng“-gel kezdődik és innen délnyugati irányban a barczasági széles völgygyel párhuzamosan halad, nyugati előhegysége v. hegyalja annak a hatalmas hegytömbnek, a mely a „Schrlér“-rel 1804 méternyire emelkedik a tenger színe felébe.

E félsziget alakú hegyalyt nyugatról a barczasági, délről a kis vidombáki völgy határolja; keleten a „Szappanvölgy“ (Seifenthal) választja el a „Schuler“ főtömbjétől, a melylyel csak a Pojana fensíkja kapcsolja egybe.

Figyelmes észleléssel meg lehet látni, hogy az a része a hegyalynak, a mely Keresztényfalutól északkeletre az u. n. „lautere Tiefe“ mélyedésnél kezdődik és délre Keresztényfalu és Rozsnyó felé vonul, lépcsőzetesen emelkedik a Schuler irányában.

A rétegrajzi viszonyok arra mutatnak, hogy az egyes lépcsőzetek egymásután emelkedtek fel.

Az első lépcső közvetlenül a Barczaság síkságából emelkedik ki. Jelöli a „Dorrenberg Kirchenwald“ magassága és iránya. Keresztényfalu és Rozsnyó ennek aljában fekszenek.

Ezen túl magasabbra emelkedik a második lépcső, a melyhez az „ökörgerincz“ (Ochsenrücken), a „fekete“ és „vas“ hegy és a „nagy nyereg“ (grosse Sattel) tartoznak; a legmagasabb lépcsőt alkotja a nyugat felé meredeken lejtő „hosszú gerincz“ (lange Rücken).

Mind ezek felébe, a hosszú gerincztől a Pojana fensík által elválasztva, emelkedik a Schuler, a mint már jeleztem, 1804 méter tengerszint magasságra.

Az e hegyalyba nyuló völgyek és szakadások, keresztbe metszik a közetrétegeket, s így lehetővé teszik földtani viszonyaik megismerését. Éppen ezért nagyon kedvező helyek bányászati vizsgálatok létesítésére.

Legalkalmasabbak e célra:

A Keresztényfalutól délre eső „lautere Tiefe“ nevű mélyedés a „Tannlochgraben“ nevű szakadással; Keresztényfalu mellett az u. n. „Steingrund“ mellékvölgyeivel u. m. „Kormesgraben“, „Bärenkaul“, „Szeszler“ és „Hatert“ nevű völgyekkel.

Az e terepen tett vizsgálódások eredménye földtani tekintetben különféle ösztetétel és meglehetősen bonyolult alkat megismerésére vezettek.

Az elsődképletek oly jegeces kőzetei, a milyenek a feke-tehalmi és hoibáki szomszédos hegyekben és a Bucsesd tömbjén előfordulnak, itt nem mutatkoznak sehol.

Az ülepedési képződmények legidősb tagjait mészkő foglalja el, a melyet az e vidéken járt geológok a Lias képlethez tartozónak néztek.¹⁾

Még eddig nem sikerült e mészkőre nézve valami őslénytani kiinduló pontot találni. Egyfelől kőzettanilag nagyon hasonlít az alsó triashoz tartozó „Gutensteini“ mészhez a szomszéd persányi hegységben, a hol jellemző triaskövételekrt, mint *turbo rectocostatus*, *Hau.* és *naticellu costata* *Wissm.*, tartalmaz; másfelől azonban ahhoz a mészkőhöz is, a mely az alsó szénteleg függőjében *pecten liasinus* *Nyst.* kövülettel előfordul, tehát a lias-hoz tartozik.

Biztos korhatározás tehát a mészkőnél, a mely fontos vezérfőzet az itteni szénlerakodások vizsgálatában, ez idő szerint még nem lehetséges. E mészkő, a mely a következő hegyzúletek alapja, színre nézve szürke, hol világosabb, hol sötétebb, sok *Calcit*-erek vonulnak át rajta, ütögetve mindig bitumenes szagu, tisztán rétegezett; nem igen vastag rétegei *Dk.* felé elapulnak; vannak azonban helyi eltérések is, a melyek facsarodásokban, gyűrődésekben mutatkoznak; ily helyeken a mész törmelékes (*breccie*), a mi tanuságot tesz azokról a roppant rombolásokról, a melyeket a hegyrétegek helyváltozásai okoztak.

E mészkő elterjedése itt nagyon tetemes; dél felé *Rozenyónál* alkotja a hatalmas ökörgerinczet, innen északra vonul, átmegy a *Seszler árkon* a „*Steingrund*“-ba; alkotja a fekete és a vashegyet, a „*Dorrenberg*“-et, a nagy nyeret és az u. n. „*lichte Eichen*“ (ritkás tölgyek) mellett leszáll a barczasági síkságba; látható hossza 6 kilométernyi, a barczasági síkság alluviumából sziklaszerűen kinyúló emelkedések azonban mutatják, hogy északra a brassai útvonalig terjed.

Dél felé rátelepülnek a rozenyói vidék krétaképződményei, s ott többé nem mutatkozik a felszínen.

Nyugatról keletre két részben lép fel, a mely látszólag egymáson fekszik; párhuzamosan vonul és megfelel az előbb említett lépcsőzetnek.

Ez egymáson fekvést azért mondom látszólagosnak, mivel a magasabban fekvő részt egy helyváltoztató mozgás elszakasztotta az alantitól és magasabbra emelte, úgy, hogy rátelepült-

¹⁾ Hauer und Stache *Geologie Siebenbürgens* 277 1

nek látszik. Tisztán láthatni itt, hogy a helyváltoztatás a mészkőre rátelepült képződményekre is kihatott.

A széntelep fekvésvizonyai helyes felfogására e terepben e háborítások tanulmánya felette fontos; ettől pedig függ eshető bányászati kísérletek sikere és tekintetben, a mint már megjegyzém, különösen a mész, mint e széntelep közvetlen fekvője, jó kiinduló pont.

Közvetlenül a leirt mészkő felett következnek, még pedig megfelelő telepedéssel, azok a képződmények, a melyek a széneszlethez tartoznak és állanak szürke vagy vörhenyes agyagból, homokkőből, szénpalából és szénből, és holott a homokkő élénk színezetű, a szénpala sötétszürke vagy fekete színnel tűnik fel. Tetemes kiterjedésű e képződményben a tűzálló minőségű szürke agyag, a melyet igen kezdetleges módon bányásznak és mint kitűnő tűzálló anyagot kereskedésbe bocsátanak.

Az alatt, hogy földtani szempontból bejártam e terepet, meggyőződtem, hogy e tűzálló agyag tetemesen el van terjedve; feltűnt tehát, hogy oly magasra szabják az árát, hogy ezért ipari célokra csaknem haszonvehetetlen.

Homok és csillám felvétele által átváltozik az agyag részint homokkővé, részint palává, és ezekben vannak növény-maradványok, a melyek mind számosabbakká lesznek, és egy fekete szénpala alakulását eszközlik, a mely utóbb egészen fekete fényes szén né válik.

A szénnel együtt egy szürke agyagos homokkő lép fel, a melyben sok a kövület. A következőket tudtam meghatározni:

Belemnites paxillosus Schloth. — breviformis Ziet. — clavatus Blainv., Cardinia Listeri Sow. — concinna Sow., Pholadomya decorata Hartm. — Sturi Tietze. — egy nagy faj; Lyonsia unioides Gldf., Gresslya Trajani Tietze. — sp. indet.; Nucula complanata Phill. — inflexa?; Pecten liasinus Nyst., Modiola scalprum, Pinna, Mytilus, Cardium, Terebratula grossulus Suess, — gretenensis Suess, Serpula.

E sorjegyzék nagy hasonlatosságot mutat avval, a melyet Hauer J. a greteni rétegekről tett közzé¹⁾, ott is vezéradékaik azoknak a képződményeknek, a melyek a grossaui, greteni és a „Pechgraben“-beli havasi szenet kísérik.

Eppen úgy, mint ott, az itteni terepben is csupán a belemnitesek a cephalopodák képviselői, ammonéákat meg éppen nem találtam, gastropodákat és brachiopodákat is csak nagyon ritkán, ellenben bővíben vannak a pelecypodák, úgy, mint a havasokban, és ezek közt pecten liasinus oly gyakori, hogy sokszor egészen megtölti a kőzetet; pholadomiák és mytilus is elég gyakran fordulnak elő.

¹⁾ Jahrbuch der k. k. geolog. Reichsanstalt, 1853. IV. Bd pag. 742.

Abból a jegyzékből, a melyet Peters a magyarországi pécsi lias kövületekről közöl¹⁾ hasonlólag nagy egyezés mutatkozik az ottani szénzet tartalmazó lias képződményekkel.

Meglepő hasonlatosság, mondhatni azonosság tűnik ki a szerb-bánáti határörvidéken fekvő berszászkai szénbányák lias kövületei és a mieink közt, a mint Lipold²⁾ és Tietze kimerítő leírásai kimutatják.

Széntartalmu lias képződményeink ásatag növénymaradványait illetőleg Stur úr a cs. k. geologiai intézet 1872-iki tárgyalásaiban a 345—346 lapokon a következő fajokat adta ki:

Taeniopteris asplenioides Ett. — cf. Münsteri Göpp., Clathropteris Münsteriana Schenk.: Zamites Schmideli Sternb., Pterophyllum rigidum Andrae, Podozamites distans Prest.?, Palissya Braunnii Ernl.

E hét fajból a steierdorfi és pécsi lias lerakodmányokban a széntelepekből mint jellemző hat ismeretes.

A mi anyagot ásatag növényekből magam gyűjtöttem Keresztényfalunál, még feldolgozásra vár.

Mind ezek után bizton állíthatni, hogy itt a liasképlet azon képivel van dolgunk, a melyet az alpesi geológok „Gres-teni rétegek“ névvel jelöltek, és a mely úgy az Alpésekben, mint Pécsnél és a bánságban éppen azért valódi Lias-képlet képe, minthogy jelentékeny szénlerakodmányokat tartalmaz.

A földtani vizsgálatok bebizonyították, hogy itt részint helyből kimozdított telepekké van dolgunk, a melyek éppen úgy mint a mészkő a fekvőben és a homokkő a függő résziben több emeletben mutatkoznak.

A széntelepek vastagsága nagyon változó, és minthogy a kutató bányászati sehol se fedte ki nagy kiterjedésben, nem lehet róla semmi bizonyosat mondani. Láttam szénréteg metszéseket Volkány és Feketehalom közt, a melyek két méternyinél vastagabbak; Keresztényfalunál méternyit és vastagabbat is. A „Seszler árokban több különböző vastagságú szénréteget észlelhetni, éppen úgy a „Bärenkaul“ és „Tannlochgraben“ nevű völgyekben.

Úgy látszik azonban, hogy az itteni széntelepek, marti jellegűekkel, kevésbé folytonos rétegek, mint inkább lencse formában vannak kifejlődve, a mint Tietze a kameniczei liaszénről állítja a Bánságban.

¹⁾ Ueber die Lias von Fünfkirchen. Sitzungsberichte der kais. Akademie d. Wissenschaften 1863; 46 köt. 241—293 I.

²⁾ Die Kohlenbaue bei Berszaszka. Jahrb. der k. k. geol. Reichsanstalt 1864. XIV köt. 121—136 I.

³⁾ Geologische und paläontologische Mittheilungen aus dem südlichen Theil des banater Gebirgs-stockes. Jahrb. der k. k. geol. Reichsanstalt 1872. XXII. köt. 50—69 I.

A széntartalmu képletek elterjedése egyezik a fennebb leirt mészkőével, amiért is ismétlések kerülésével csak a mondottakra utalhatok, és még csak annyit jegyzek meg, hogy e terjedelem a vonulás után itélve hasonlóképpen 6 kilometer hosszúságra rug.

A szén minőségét illetőleg a következő adatokra utalhatok, melyeket Trauschenfels Emil úr szivességének köszönök:

Brassó melletti Keresztényfalubeli szén vegybontása, a melyet Böhm végzett a cs. k. földtani birodalmi intézet dolgozójában:

víz	5.4 %
hamu	5.4
ólomfém	22.494
hőegység	5083.

Egy 30 hüvelyknyi öl lágyfa egyenértéke 10.3 mázsa. Tehát nem oly jó mint a steierdorfi és pécsi lias szén. Éppen oly jó, mint akárhány csehországi kőszén.

Nem is bocsátkozván a Keresztényfalu környékén, u. m. Volkánynál és Holbáknál még előforduló kőszén előjövételébe, az egész terepen általában tett földtani észleleteimre támaszkodva, bányászati szempontból oda nyilatkozhatom, hogy a keresztényfalu-rozsnyói előjövétel legegyszerűsebb kiterjedésű, igen alkalmas bányászati kísérletekre, és végre kedvező sikerrel kecsegtet.

Más kérdés ugyan a szén elárúsítása, a melyre azonban belföldi szükségletünk szempontjából, fájdalom alig adhatni kedvező feleletet.

E lapok tere nem engedi a mondottak részletes indokolását, a melyet más dolgozatnak kell fentartanom; itt csak legyen szabad röviden említnem némely dolgot, a mely ha főleg földtanilag érdekes, de közgazdaságilag is becses.

A széntelepülés képződését a függőben vaskő vonulat kíséri, a melyet mindenütt észlelhettem a szén és a rátelepült homokkő közt; tehát oly „fekete szalag“ féle, a mint az angolok nevezik azokat a vasköveket, a melyek az ottani kőszéntelepeket kísérik.

Ez a vaskő itt gömbölyü gumós alakban jelen meg Sphaerosiderit formán és a felszínen a vas felsőbb élegülése által néha feltűnően vörös színű, rendszeren azonban barna és sárgás. Menynyileges vizsgálódásaim szerint 45—50 % vasat tartalmaz. Hogy beljebb milyen terjedelme és fénytartalma, nem tudhatni, mivel e tekintetben még nem történt kísérleti munkálat.

Ez előjövételre következik egy meglehetősen vastag homokkőlerakodmány, a mely többé vagy kevésbé vastag rétegben egyezőleg van a széntelep képződésére telepedve.

E kő részint finom, részint durva szemcsés és függő ré-

szeiben conglomeratba megy át; hol szilárd, hol torha, többnyire sárgás, de fehér is, néha barna, vörös, tarkán lángos vagy csikos, jobbadán tiszta kovagszemcsékből áll fehér csillámmal, a mely anyagokat kovagos ragacs foglal össze.

Felszínén erősen el van hasadozva, és hajlandó soklapos darabokra szétmállani, a melyek ellepik a hegyek lejtőit és kitöltik a völgymedencéket,

E homokkővet Keresztényfalunál kőbányákban fejtik, és különböző célra használják vagy nyersen, vagy zúzva és az ottani tűzálló agyaggal elegyítve és megégetve fenkőnek. Épületanyagnak is igen jó.

A sz.-keresztbányai és fülei vashámorok berendezésekor én használtam legelőbb e homokkővet a vaskohókhöz, a hol kitűnő tűzálló anyagnak bizonyult, s azóta nagyban fejtik e célra. Gyakran találnak benne ásatag növény maradványokat, u. m. zanites Schmideli és pterophyllum rigidum, a melyekből kitűnik, hogy úgy mint az alatta települt képződmények a lias képlethez tartozik.

A széntelep települési viszonyai tájékozásánál nagy fontosságú, minthogy függő részit teszi.

A mondottakból következtethetni, hogy az itteni lias képleten mind oly kőzetek vannak, a melyeket haszonnal lehet fejteni, felhasználni és értékesíteni.

Vizsgálódásaim alatt e terepről gazdag kőzetanyagot gyűjtöttem, a melynek bizonyító darabjai Kolozsvárt az erdélyi orsz. muzeum gyűjteményeiben vannak.

Dr. Herlich Ferencz.

Az indulatok kifejeződése az embernél és állatoknál ¹⁾

Dr. Dezső Béla.

Természettudományi alapon számot adni azon vezérelvekről, melyek a kifejezés főmozgásait az állati, s így az emberi testen is kormányozzák, azoknak öröklődéséről felvilágosítólag szólni, kijelölni azon részt, melyet a különböző kifejeződési módokban a szándék és akarat vesznek, a kifejezés ösztönszerű nyilatkozatáról tudományos nézetet mondani, véleményt nyilvánítani a kifejezésnek az emberfajta egysége kérdéséhez való viszonyáról, beszélni a különböző kifejezési módokról, a mint azokat az ember ősnemzői lassanként elsajátították, helyesen jelezni a kifejezés összehasonlító bonczani jelentőségét és fontosságát: oly vállalkozás, melyet ha nem is megütközéssel, de mindenesetre bizonyos előítélettel vennénk kezünkbe, ha e kér-

¹⁾ Alapmunka: Der Ausdruck der Gemüthsbewegungen bei dem Menschen und Thieren. Von Charles Darwin (J. Victor Carus) 1872.

dések kérdéseire nem Darwin Károly igyekeznék mély tudománnyal, igaz tapasztalatokkal és becsülettel — szerényen felelni.

Darwin mindezen kérdésekre saját kifejezése szerint, legnagyobb erejével igyekezett megfelelni, leírva az embernél és néhány alsóbb állatnál a kifejezést főképen jellegző műveleteket. A kifejezés műveleteit következő három alaptétel szerint magyarázza:

1) Az első alaptétel az, hogy azon mozgások, melyek valamely kívánság kielégítése, vagy valamely érzés könnyítésére hasznosak, gyakran ismétlődnek, s ezáltal szokásszerűek lesznek anynyira, hogy aztán később akár hasznosak akár nem, mihelyt azon kívánság vagy érzés bár csak kis mérvben jelentkezik is, ugyanazon mozgások megjelennek.

2) A második elv az ellentétben alapszik. Azon szokás, hogy ellentétes hatások következtében ellentétes mozgásokat teszünk, egész életünk mindennapi gyakorlata által fejlődött ki. Épen ennek következtében az első alapfeltétellel megegyezőleg bizonyos műveletek szabályszerint fognak megcsináltatni, meghatározott lelki állapotban s ez által erős hajlam keletkezik, ellenkező lelkiállapot keletkezése közben épen ellenkező műveleteket tenni, akár hasznosak, akár nem.

3) A harmadik elv az, hogy az ingerelt idegrendszer a testre direct hatásban nyilatkozik, függetlenül az akarattól és nagy részt függetlenül a szokástól. A tapasztalás tanítja, hogy idegerő képződik és szabadul meg, mihelyt az agy-gerinczagi idegrendszer ingerlődik. Az irány, melyre az idegerő kél, szűkségképen az idegsejtek egymás és a test többi részei közötti összekötődési módok által határozódik el. Ezen irányra azonban a szokás jelentős befolyással van, a menynyiben az idegerő már megszokott úton könnyen tovaszáll,

Hogy a kifejezést adó, legjelentősebb műveletek, melyeket az ember és alsóbb állatok feltüntetnek, most veleszületetteknek vagy öröklötteknek tekintetnek, azaz nem az illető egyének sajátították el, azt mindenki elismeri. Azon tény, hogy fiatal és öreg állatok érzeteiknek ugyanazon úton és módon adnak kifejezést, azt alig méltatjuk figyelmünkre, egészen természetesnek találjuk.

Vannak azonban bizonyos kifejezési módok, melyek nekünk anynyira természeteseknek látszanak, hogy könnyen azt képzelhetjük, hogy velünk születtek, pedig minden azt mutatja, hogy tanultuk, mint a nyelvnek szavait. Ez az eset fordul elő a kezek felemelésénél és kulcsolásánál, imádkozás közben a szemeknek felfelé fordításánál. Ugyanezt mondhatjuk a csókról is, mint a hajlandóság jeléről; ez azonban velünk született, a

menynyiben azon jóleséstől függ, melyet a szeretett egyéniséggel való érintkezés okoz.

Bizonyos mérvben a kifejezés különböző mozgásainak kifejlődésénél az akaratnak és öntudatnak is van befolyása. Az akaratnak és öntudatnak csak a kifejezés néhány alakulására van befolyása és pedig azokra, a mely kifejezéseket az egyének tanultak, pl. olyan mozgásoknál, melyek a fiatal korban öntudatosan és akaratból bizonyos meghatározott célra, vagy másoknak utánzására tétettek, s aztán szokássá váltak.

A kifejezés mozdulatai, az arczon és testben, bármely módon keletkeztek is, magukban és magukra nézt jóllétünk-re és boldogságunkra nagy jelentőségűek. — Azok szolgálnak első közlekedő eszközökül az anya és gyermeke közt; az anya nevetéssel adja beleegyezését és bátorítja azáltal a jó úton való haladásra, vagy homlokát ráncolja nem-tetszésekor. Mi a kifejezés által könnyen észreveszszük másoknál a rokonszenvet, fájdalmaink ezáltal enyhülnek, örömeink nagyobboknak és azáltal a kölesönös jótakaró érzés erősödik. A kifejezés mozdulatai adnak kimondott szavainknak élénkséget és erélyt. Azok mások szándékait és gondolatait igazabban feltárják, mint a szavak, melyek meg is hamisíthatnak. Akármennyi igaza is legyen az arczisme, physiognomia úgynevezett tudományának, úgy látszik, a mint már *Haller* régen megjegyezte, hogy minden attól függ, hogy bizonyos személyek kedélyhangulatuk szerint különböző arczizmokat hoznak gyakoribb mozgásba, ezen izmok kifejlődése ezáltal talán elősegítették és az arczon az izmok szokásszerű összehuzódása következtében fellépő vonalok vagy redők ezáltal mélyebbek és feltünőbbek lesznek. A kedélyizgalom szabad kifejeződése azokat külső jelek által hatásosabbakká, másfelől a külső jelek viszszatartása, menynyire lehetséges, lelki indulatainkat szelidebbekké teszi. A ki dühét heves tagmozgásokkal is kíséri, az csak nagyobbítja, a ki a félelem külső jeleit az akarat ellenőrzésének elája nem veti, a félelmet nagyobb mérvben fogja érezni, és a ki téflenségben marad, ha bánat lepi meg, elveszti a legjobb alkalmat, hogy szelleme rugékonyságát ismét megkapja.

Ezen eredmények részben azon belső összefüggésnek következményei, melyek a kedélyindulatok és külső nyilatkozataik közt vannak, részben következményei valamely felindulás közvetlen befolyásának a szivre és következőleg az agyra. Sőt valamely tettetett kedélymozdulat igen könnyen ugyanazt a kedélymozdulatot kelti fel lelkünkben.

Végre kiemelik, hogy a kifejezés elméletének tanulmányozása bizonyos terjben azt a következtetést megerősíti, hogy az ember valami alsóbb állati alakból származott, és megerő-

síti a különböző emberfajok faji vagy alfaji azonosságát. Em-
litettük, hogy a kifejezés magában véve, vagy a lelki in-
dulatok beszéde, a hogy némelykor nevezetik, az emberiség
jöllétére bizonyosan jelentékeny. Bizony, az eredetét és forrá-
sát a különböző kifejezési módoknak, melyeket óránként ma-
gunk közül az emberek arczain (épen nem említve szelidített
állatainkat) láthatunk, hogy a mennyire lehetséges megértjük,
mindnyájunknak érdekében fekszik. Ezen különböző okok-
ból következtetni lehet, hogy e tárgy philosophiája a figyelmet,
melyben már több kitűnő buvártól részesült valóbau meg-
érdemli és hogy e tárgy különösen minden arravaló physiolog-
tól több figyelmet érdemel.)

Adtuk ez ismertetést, mint oly általános érdekű észlele-
tekre és tapasztalatokra figyelmeztetőt, a melyek gondolkozásra
ösztönözhetnek olyan tudománybarátot is, a ki nem lévén éppen
Darwinista, nem is hajlandó elfogadni a nagy buvár belőlök
elvont végkövetkeztetést. Felette sajnáljuk, hogy, kivált nálunk,
a Darwin-féle elmélet oly szerfelett nagy tekintélyre emelkedett,
a melylyel szemben kétkedni, vagy kritikát alkalmazni nálunk
ez idő szerint csaknem lehetetlen. Különben jelenben nem is
czélunk ilyenre vállalkozni, a mire azonkívül nem is vagyunk
hivatva: ellenkezőleg arra kívánjuk felhasználni az alkalmat,
hogy barátainkat egy dologra figyelmeztessük, a mely kivált az
arczkifejezés, ha szabad úgy szólni, jellegessé válásában hatal-
mas tényező. Értjük az anyanyelv befolyását arra, a mit az
arczkifejezések jellemzésében nemzeti jellegnek szoktunk ne-
vezni. Hogy a különböző nyelvekben uralkodó vagy legalább
gyakran előforduló hangok a száj, az ajkak izmaiban szokásos
mozgásokat hoznak létre, s hogy e megszokott mozgások arcz-
vonásokká keményedhetnek, el fogja hienni könnyen mindenki,
a ki valaha érezte, mekkora fáradtságába került idegen nyelvek
tanulásakor száját oly állásba tenni, hogy a maga saját anya-
nyelvében elő nem forduló bizonyos hangokat kiejthessen. Ez
az erőlködés, a mely a száj izmait szokatlan mozdulatokra
készíti, különösen női arczoknak, a melyeknek éppen itt ér-
dekelt részeit nem fedi bajusz és szakáll, megadja az a saját-
ságos érdekességet, a mely néha oly meglepően hat éppen az
illető nő legközelebbi ismerőseire, a mikor legelőször látják
idegen nyelven beszélni. Vajjon az a sok gutturalis hang, a
mely az arab nyelvet jellemzi, nem egyik okozója-é annak a
mindig komoly, mondhatni ünnepélyes arczkifejezésnek, a mely
az arabs faj sajátosága? nem tűnik fel oly képtelen kérdésnek,

ha hozzáteszzük, hogy az északamerikai vörösbőrűek, a kiknek nyelvében hasonlólag nagyon sok a torokhang, éppen oly ünnepeles komoly arckifejezésűek. Nincs-e az olasz és francia nyelvek hangzóbőségének valami része abban a szembeötlő vídamságban, a mely e nemzetek könnyűvérű fiai és leányai arczaín tükröződik? Nem vitatjuk, hogy úgy van, nem tudnók bebizonyítani. De azt merjük állítani, hogy a dolog figyelmet érdemel már csak azért is, mivel vannak rá példák, hogy törzsek, a melyek vérelegytés nélkül más nemzetiséget, már t. i. nyelvet váltottak, aránylag rövid idő alatt felvették az új nemzetiség arczjellegét is. Egyébaránt lássák, a kiknek effélékkel foglalkozni hivatásuk és mesterségük.

Dühring a nők felsőbb iskolázásáról.

Der Weg zur höheren Berufsbildung der Frauen, von Dr. E. Dühring
Berlin 1877.

A porosz közoktatásügyi miniszter, szerzőt, ki Németország philosoph gondolkodói közt tekintélyes helyet foglal el, mult szept. hó 7-én kelt renleletével, a berlini egyetemen 14 évig folytatott magántanári állásától fölmentette. E fölmentés az egyetemi tanulók, berlini polgárok közt és Németország némely vidékén nagy izgalmat szült. A közoktatási miniszter jónak látta, a mozgalom lecsillapítására a Dühring-ügyet az egyetem philosophiai facultásával kidolgoztatni és egy 36 lapra terjedő füzetben kiadni. Ez a szokatlan eljárás is mutatja, hogy itt tekintélyes egyén forog szóban.

Ez ügy bővebb leírása egyáltalán nem tartozik ismertetésünk körébe. A kezünk alatt levő füzet kézzel foghatólag illusztrálja, hogy a porosz közoktatási miniszter, miért látta jónak, a különben kitűnő philosophia tanárt elbocsátani. Dühring ugyanis „A mechanika elvei kritikái története“ című műve új (második) kiadásában, Prof. Helmholtzot azzal vádolja, hogy az erély fennmaradása elve fölfedezése dicsőségét jogtalanul tulajdonítja magának, holott az Mayert illeti. Másfelől többi műveiben is, de különösen a kezünk alatt lévő füzetben, a legélesebben kikél a német egyetemi rendszer ellen, melynek gyöngéit, sőt néha csak az ő képzeletében élő hiányait, oly szenvedélyes hangon írja le, minőt a kollegatus és a közoktatási miniszter nem csak Poroszországban, hanem még másutt sem igen tört volna.

Ha arra a kérdésre akarunk felelni, hogy vajjon a nők, tanulás dolgában, a férfiakkal versenyezhetnek-e: határozottan nemmel kell felelnünk. E felelet azonban nem a női szellemi képességek, hanem a mai tudós iskolázás középkori lomtára rovasára esik. Az sem jöhet szóba — ugymond szerző — hogy vajjon a női test- és agyszerkezet a magasb tudományok terén teremtő-erőt fejthet-e

ki? Hogy mire alkalmas a női szellem, megmutatta azt egy Germain Zsófia, kinek a matematika terén való működése Lagrange és Gausz elismerését és tetszését kivívta; megmutatta Miss Martineau, a népszerű nemzetgazdaságtan írója, továbbá Mill Stuart neje, a nagy logikus és nemzetgazdász legjelesebb műveinek inspiratora. Nem a genie jöhet hát itt szóba, hanem az a gyakorlati ügyesség, a mi az orvost és tanítót azzá teszi, a mi.

Az orvosi téren eddig is működtek a nők, bár szorványosan. A nőknek ezután leendő rendszeres működését eléggé indokolja az a körülmény, hogy férfi orvos és beteg nő közt egész bizodalmas közeledés és meghitt közlékenység alig lehet, kölcsönös ingerlékenység nélkül. Itt áll Mefisto tanácsa, a mit az orvosnővendékeknek, a nők gyógyítása titkáról mondott: „csak tudjon kissé szentet tenni, bundája alatt valamennyi.” Továbbá az a körülmény, hogy ma egy medikus produkálása s úgyszólván a piacra való kiállítása, tömérdék költségbe, illetőleg minden más tudományos szakpályára való elkészülésnél nagyobb összegbe kerül: szintén indokolja a nők orvosi szakszerű működését. Ha az orvosok fele a nőkből kerülne ki, az orvosi tanácsot és gyors segílyt sokkal olcsóbban kaphatná a társadalom. Egyfelől azért, mert a női munkásság mindig kevesebb költséggel jár, mint a férfié; másfelől, mert a női munkaerő előállítása szintén kevésbé költséges.

Az az ellenvetés, a mit a férfiak felhoznak, hogy a nők az orvosi tanfolyam tanulmányait se physikailag, se erkölcsileg, se szellemileg meg nem bírják, magától elesik, ha meggondoljuk, hogy a nők a legnehezebb erőfeszítésekkel járó munkákat, s a legveszélyesebb betegeknel, a legkitünőbb szolgálatokat bírják tenni. Hogy mi mindent kibírnak a nők, arról nem csak a kórházak igazgatói tanuszkodnak, hanem a társadalom története is hangosan beszél, midőn azt tanítja, hogy minél miveletlenebb valamely néptörzs, s minél hátrább állott valahol a közművelődés, annál több s annál sanyarubb munkát toltak a nőnem nyakára.

A tanítói működésre nézve szintén meg kell jegyeznünk, hogy úgy a közép- mint a felsőbb iskolázás körében, a nőknek saját nemökből kell a tanerőket előállítani. Az állam „philister-szerű” rendszabályaival (pl. azzal, hogy a felsőbb leányiskolákban csak házas tanítók működhetnek) gátot akar ugyan vetni a tanító és tanítványok közt fölmerülhető visszaéléseknek; ámde itt az a bukkenő, hogy épen a legfinomabb természetű visszaéléseket törvénytelen szabályozni lehetetlen. Aztán igaz marad másfelől az is, hogy a nő annak a legjavát, mit tanulnia kell, mindig csak nőtől tanulhatja, mert az elfogulatlan közlés és a tanulók kedélyére való természet-szerű hatás, csak egynemű egyének közt található.

A férfiak e téren is kiváltságokat teremtettek magoknak, s azokra támaszkodva, szentül hiszik, hogy a nők csak másod- vagy helyesben harmadrangu tanítók. És hogy továbbra is azok ma-

radjanak, a képzőintézetek csekély számával és a haszontalan mellékantárgyak lenyomó ballasztjával akarják magoknak az elsőseget biztosítani, és a nőket alant tartani. Itt is, mint az orvosi szakpályát megelőzőleg, az ó-klassikai stadiumok megrozsdásodott vámsorompói állják a nők haladásának útját. A nőknek más berendezésű iskolák kellene mint a minők a maiak, melyek ma az egykor élő antik literatúrának csak üres álarczával dicsekesznek, s melyeket csak a mesterséges államkényszer bír az örök enyészettől megmenteni.

A mai gymnasiumok és realiskolák helyett felállítandó nőnevelő intézeteket nevezzük el *felsőbb tanfolyamoknak* (Höhere Vorschulen), melyeket a mai nőiskolákkal, lyceumokkal, (minő például a berlini) összehasonlítani, összehazavarni nem szabad. Ezek az intézetek a valódi oktatás és a gondolatban feldolgozott ismeretek kölcsönös közlése műhelyei. Az önmunkásságra serkentés, a nyomtatott vezérfonalakból való magántanulás, e magántanulás jóakaró támogatása, a már elsajátított ismeretek gyakorlati alkalmazása, a lelketlen füzetolvasás helyett önmunkásságra serkentő előadások ezek az említett felsőbb tanfolyam fővonásai, ismeretterjesztő jegyei. Fődolog azonban, hogy az összes tanításra és tanítás vezetésre, kivétel nélkül nőket alkalmazzanak.

Valamint jó ügyvédé ügyvéd oldala mellett és az ügyvédi teendők gyakorlásával lehet valaki, szintugy az orvosi működést is a köznapi élet idevágó működésével lehet legjobban megtanulni. Az elméleti tanulmányokba és a prakszis elemeibe bevezető magánegyletek leginkább háttérbe szoríthatnák a kiváltságolt államintézeteket s leghatályosabban biztosíthatnák a nőnem érdekében az ipar-szabadságot.

A nők számára berendezett felsőbb tanfolyamok, nem csak az orvosi és tanítói, hanem egyszersmind a műegyetemi szakokra is előkészítőnek. Ez intézetek tantárgyainak a nyelvek legfennebb *egy huszad* részét tennék. A tanulók első renden megtanulnának anyanyelvükön jól olvasni, írni és beszélni. Az idegen modern nyelveket (franciát, angolt) nagyon kevés grammatikával, de annál több közvetlen gyakorlattal tanulnák. A matematikából azt a kis részt kellene tanulniok, a mi a gondolkodást és ítéletet fejleszti. A többjét, mint speculativ Saharát, mellőznék. A természettudományok racionálisabb része, mely első renden az anyag őtulajdonságait és az anyagi részek mozgása törvényeit tárgyalja, bár határozottan hatályosabb művelő eszköz, mint a nyelvgyakorlatok; de azért eme hatást sem lehet vezéreszmévé, annyival kevésbé főczéllá tenni. E tekintetben legyen az irányadó, hogy csak az az érdekes és szükséges ez intézetekben, a mi az életben közvetve vagy közvetlen hasznos.

Ily fajta berendezésű intézetekkel, a mondottakon kívül még azt is elérjük, hogy a mai iskolázás tananyaga $\frac{11}{12}$ -ed részét, mint

hasznavehetetlen lomot kidobván, helyére $\frac{19}{20}$ -ad részben hasznos és szép dolog ismét s $\frac{1}{20}$ -ad rész alapos nyelviskolázást teszünk, mely a szellemet rendkívüli rugalmassággal ruházza fel. Ezzel egyszersmind a tanulók feladata és a tanítók működése is szerfelett megkönnyül. A tanulók a dolgok és az emberek felől elég korán tájékozva, s egyszersmind előkészítve lesznek a magasabb gyakorlati szakpályákra pl. az orvosi és tanítói szakra. Azonban e tanfolyam feltételezi, hogy az orvosi tanfolyamból a kasztszerű és mystikus fátyolt szövő lomstudiumok kidobtatván, csakis olyanok hagyasanak meg, mint az egészséges és beteg test élettana, a boncztan, továbbá a közvetlen tapasztalatra támaszkodó kórtan és gyógyszer-tan. Ezekkel aztán a növendékek vajmi rövid időn, (pár év alatt) tisztába jöhetnek.

A mű utolsó fejezetét, mely szerzőnek a berlini nő-lyceum igazgatójával Miss Archerszel folytatott versengését tárgyalja, mint tárgyunkra nem tartozót, mellőzzük. Ezt tehát tekintetbe se véve, magára a műre következő pár megjegyzést teszünk.

Szerző abban az illúzióban él, hogy a közép és felsőbb oktatás minden rendű s historaiilag fejlett intézeteit egy csapással tönkre lehet tenni s helyöket egy sereg felsőbb elemi iskolával (Höhere Vorschule) ki lehet pótolni. S mindezt csupán csak a nők természetéhez való alkalmazkodásért kívánja a társadalomtól. Ha a társadalmak és államok ezt a nagy áldozatot meghoznák is, mi következne ebből? Dühring szerint az, hogy a felsőbb oktatás körében és az orvosi szakpályákon (sőt a műgyetemi szakban is) a nők a férfakkal egyenlő számban működnének és versenyeznének. És ez az egész művön átvonuló másik nagy illúzió.

Készséggel elismerjük, hogy a nők az elemi oktatásra és az orvosi működés némely fajaira nagyon is alkalmasok, sőt természeti tulajdonságaiknál fogva sok tekintetben alkalmasabbak, mint a férfiak. E tekintetben jó szívvvel megengedjük, sőt óhajtva óhajtjuk, hogy minden leendő anya tudjon annyit az élettani egészségtan és neveléstanból, mennyit majd gyermekeinek testi és lelki épségben leendő fentartása, illetőleg nevelése megkíván. Azonban a felsőbb oktatás és a magasabb szakpályák útjain, a nők a férfakkal, organikus és szellemi különbségeik miatt soha sem fognak haladhatni.

A két fél közti verseny azért nem jöhet itt komolyan szóba, mert a férfi és a nő testi szervezete öszsze nem mérhető mennyiségek, mert a gyakori változásoknak alávetett női organizmus, a magasabb studiumokkal járó erőfeszítéseket nagy romlás nélkül nem bírhatja meg. A magasabb tanulmányok követelte túlszigázás, a nőnél az anyává lehetést rontja meg, mint ezt az Egyesült-Államok kitűnő orvosai és physiologjai (Clarke, Mitchell, Allen stb) statistikai adatokkal kimutatták. Sőt ha eljöhete is majd az az idő, hogy a nők az ő testi és szellemi szervezetre irt különbségeket kiirthatnák, akkor sem lehetnének a férfiak versenytársai, hanem oly

felemás lények, mint a nem nélküli rovarok (vagy mint Gasparin A. mondá: „ce qqelue chose de monstrueux, cet être repugnant, qui déjà paraît à notre horizon“) melyeknek a társadalomban csak alárendelt szerepük le het.

Felméri Lajos.

**Az erdélyi muzeum gyűjteményei számára f. év július,
augusztus és szeptember hónapjaiban beérkezett
adományok:**

I. Könyvek és kéziratok: Rác Gyulától 3 ered. oklevél XVII. száz. — Br. Kemény Kálmántól egy 1575-ki oklevél fényképe. — A bajor kir. tud. akademiától, Sitzungsberichte 1877, 2 Heft. — A tud. akademiától, kiadásaiából 30 köt. és 43 füz. — Budapesti statisztikai hivatalából, közleményei XIII. XIV. szám Budapest 1877. — A képviselőház kiadó hivatalától, országgyűlés nyomtatványai (egy szállítmány) — A szilágymegyei tanítói-testületől évkönyve I. k. 1873—6 ra, M.-Vásárhely 1877. — A sárospataki főiskolától, Programm 187°/₇. Sárospatak, 1877. — Kőváry Lászlótól a biztosítás multja és jelene II. évf. I. füz. Budapest, 1877. — Varga Jánostól a babonák könyve. Arad, 1877. — Imre Sandor m.-vásárhelyi nyomdájától 2, Gött brassói nyomdájától 3 nyomtatvány. — Michaelis Ferencz szebeni nyomdájától, Kalender des siebenb. Volksfreundes 1878. Hermanstadt, 1877.

II. Régiségek és érmek: Torma Károly es.-kereszturi ásatásai eredményei és néhány őskori darab. — Rác Gyulától feles számú őskori darab Kuduról. — Özv. Gálfalvi Imrénétől Harezón talált egy ezüstpénz és 1 arany ékszertöredék. — Schütz János örökösseitől az 1848-ki 16-ik honvéd-zászlóalj zászlószalaga.

Hibaigazítás. Mult (1877-dik 10-dik) számunk 164 lapján tollhibából a 3 és 4 sor helytelen adatot közöl, a melyet így kérünk kiigazítani: A leydai könyvtárban Scaliger József neve alatt álló kéziratgyűjteményben **Rieti**-nek egy olasz nyelven sat.